

Vyučující: Petra Hebedová

28. ledna 2013

VÝPŮJČKY VE FINŠTINĚ

Zkoumání původu výpůjček neboli slov přejatých je důležitou součástí etymologie. **Etymologie** se zabývá původem slov obecně, ne jen těch vypůjčených, a je součástí lexikologie, tedy nauky o slovní zásobě¹. Ve Slovníku lingvistických termínů² najdeme termín *etymologie* definovaný jako ‚část lingvistiky zabývající se původem slov a pojmenování, a to z hlediska formy a významu‘. V knize *Mistä sanat tulevat*³, ze které budu dále nejvíce čerpat, je etymologie popsána podobně – jako disciplína, která zkoumá jak věk a původ slov, tak i význam, podobu hlásek a jejich vzájemný vztah ve změnách, které se časem udály.

Zatímco např. historická lexikografie se zabývá pouze doloženými jazykovými památkami, etymologie zachází i dále – do předhistorického vývoje.⁴ Pro zmapování slov z (poměrně) nedávné minulosti je samozřejmě nejlepší užívat psané dokumenty, pro starší období se užívá především vzájemné porovnávání nynějších jazyků a následná rekonstrukce staršího předpokládaného jazyka. Pro vyjasnění původu slov je potřeba rekonstruovat jejich předchozí vývoj, ale je také potřeba se zabývat okolnostmi a prostředím, ve kterém se daný jazyk vyvíjel a byl tak nějakým způsobem ovlivňován. K tomu může sloužit např. archeologie, historie, folkloristika a etnografie.

Slovní zásoba je tvořena slovy různého stáří. Do etymologického bádání patří v podstatě všechna slova, ovšem největší pozornost se věnuje nejstarší slovní zásobě – starobylým domácím slovním kmenům nebo starým výpůjčkám. Nejnovější slovní zásoba a nové výpůjčky nejsou zrovna v centru zájmu, protože jejich původ je jasný a není na nich vcelku co zkoumat. Nebo alespoň tak se to může na první pohled zdát. Přesto můžou nabízet zajímavé poznatky např. v oblasti kompozit a odvozenin nebo z které strany a co v dané době ovlivňovalo kulturu, jaké módní vlny byly v kurzu atd.⁵

Eva Havlová hovoří ve svém článku⁴ o slovní zásobě a dělí jí na tři skupiny:

- *a) slova zděděná (domácího původu),*
- *b) slova přejatá z jiných jazyků*

¹ SOCHROVÁ, Marie. *Český jazyk v kostce pro střední školy*. Fragment: Havlíčkův Brod, 1996. s. 24

² LOTKO, Edvard. *Slovník lingvistických termínů pro filology*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2000. s. 33

³ HÄKKINEN, Kaisa. *Mistä sanat tulevat - suomalaista etymologiaa*. Suomalaisen kirjallisuuden seura: Helsinki, 1997. s. 9

⁴ HAVLOVÁ, Eva. Etymologická lexikografie in *Manuál lexikografie*. Uspořádali, úvodem a rejstříkem opatřili František ČERMÁK a Renata BLATNÁ. Jinočany: H&H, 1995. s. 212-214

⁵ HÄKKINEN, cit. 3, s. 11

- c) slova bez historie, tzv. elementárně příbuzná slova, např. zvukomalebná, pohyboválně a slova dětské řeči.

Poslední jmenovaná jsou zajímavá v tom, že stojí trochu mimo jazykový vývoj a nelze u nich mluvit o příbuznosti ani závislosti, ačkoliv jejich podobnost bije do očí. Ale jak píše právě Havlová⁶, tato podobnost je dána tím, že napodobují hlasy zvířat či zvuky a uvádí pěkný příklad na sobě nezávislých slov napodobujících hlas kukačky: rusky *kukuška*, německy *Kuckuck*, anglicky *cuckoo*, latinsky *cuculus*. Snad by do tohoto modelu seděla i finské slovo *käki*. Naproti tomu finský zdroj (*Mistä sanat tulevat*³) s touto třetí skupinou nepracuje a uvádí pouze slova domácího původu a slova přejatá. ‚Slova elementárně příbuzná‘ by se dala nakonec zařadit pod slova domácího původu a toto rozřazení tu zmiňují pouze proto, že mi přišlo zajímavé, že slova tolik podobná nejsou nijak příbuzná, ale vznikla nezávisle na sobě.

Skupinu **slov domácího původu** také zmíním jen na okraj, alespoň pro hrubou představu o která se například jedná. Za slova domácího původu se dají považovat ta, u kterých nelze dostatečně spolehlivě dokázat, že jde o výpůjčku⁷. Uvedená slova jsou směsí z různých období. Pěkné shrnutí lze najít v *Suomea ennen ja nyt*⁸, ze které jsou příklady, více rozebrané je toto téma v *Mistä sanat tulevat*⁹.

- slova představující rodinné příslušníky: *anoppi, isä, veli, täti, vävy, poika...*
- části těla: *käsi, luu, polvi, maksa, korva, sydän, silmä, varvas...*
- příroda: *koira, ilma, kuu, kala, kivi, talvi, salama, siili, mäki, latva, hiili, saari...*
- číslovky: *yksi, kaksi, kolme, neljä viisi, kuusi, kymmenen...*
- zájmena: *hän, me, mikä, minä, se, sinä, te, tämä*
- zemědělství a chov dobytka: *lypsää, sika, jauhaa, lehmä, vehnä...*
- další slova (např. vyjadřující pohyb, práci, činnosti): *ajaa, kulkea, askel, mennä soutaa, olla, panna, oppia, syödä, purra, seisoa, lentää, puhua, matala, kuiva...*

VÝPŮJČKY

Dá se říci, že téměř všechny výpůjčky ve finštině pochází z indoevropských jazyků. Dále se většinou třídí podle toho, z kterého z indoevropských jazyků pocházejí, přičemž musíme brát ohled i na to, že v průběhu času se jednotlivé jazyky teprve oddělovaly z indoevropského prajazyka. Prajazykem se rozumí předpokládaný jazyk, z kterého se vyvinuly jednotlivé geneticky příbuzné jazyky¹⁰. Na Obrázku 1¹¹ můžeme vidět postupný vývoj uralských jazyků – uralský prajazyk se okolo roku 4000 př. n. l. rozdělil na dvě větve, které se dále vyvíjely a dělily svým vlastním způsobem. Tento obrázek je zobrazením pouze jedné teorie o vývoji

⁶ HAVLOVÁ, cit. 4, s. 214

⁷ HÄKKINEN, cit. 3, s. 163

⁸ LEHIKONEN, Laila. *Suomea ennen ja nyt : Suomen kielen kehitys ja vaihtelu*. Finn Lectura, 1995. s. 238-241

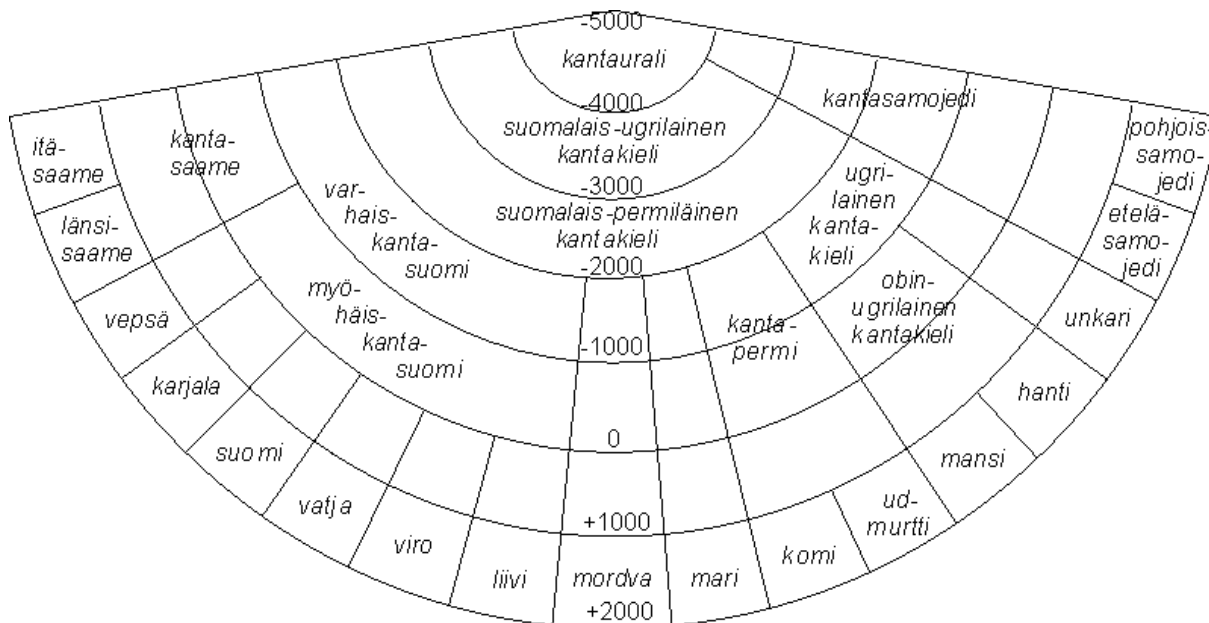
⁹ HÄKKINEN, cit. 3, s. 162-229

¹⁰ LOTKO, cit. 2, s. 91

¹¹ obrázek z <http://solmu.math.helsinki.fi/2001/2/suihkonen/>, 20.1.2013

a datování uralského prajazyka, existují však další odlišná schémata. Podobná situace je i u indoevropských jazyků: ve výpůjčkách z germánských jazyků může výpůjčka pocházet postupně z pragermánského, praskandinávského, skandinávského a švédského jazyka, a někdy může být těžké jednotlivá období oddělit.

Obrázek 1

Výpůjčky mohou přicházet do jazyka s novými věcmi a pojmy od obyvatel okolních kmenů/států či jiných kontaktů s cizinci, kteří mají pro nové věci v jejich jazyce již nějaké označení, a tak se toto označení přebere. Přicházejí také se změnami životních podmínek, s různými módními vlnami, vlivy ze zahraničí atd., kdy se může stát i to, že původní výraz pro věc již existující a pojmenovanou překryje výraz nový. Jako příklad lze uvést germánskou výpůjčku *äiti*, která přišla do prafinštiny (*kantasuomi*) a uchytila se, ačkoliv v uralském prajazyce (*kantaurali*) již existovalo slovo *emä*. Výpůjčky obvykle přicházejí z vyspělejších oblastí do těch méně vyspělých, proto lze předpokládat, že pravděpodobnější směr vypůjčování je z indoevropských jazyků do uralských než naopak, i když jsou i takové výjimky jako *sauna*¹².

Indouralská slova a staré indoevropské výpůjčky (*indouralilaiset sanat ja vanhat indoeuroopalaiset lainat*)

Existuje určitá skupina prastarých slov, jejichž ekvivalenty jsou rozšířené jak v indoevropských, tak uralských jazycích, a u kterých se s jistotou nedá určit jejich původ, tzv. **indouralská slova**. Tato slova patří v obou jazykových rodinách do nejzákladnější slovní zásoby a prošla všemi známými hláskovými změnami, takže nejde určit, zda (a jestli vůbec)

¹² HÄKKINEN, cit. 3, s. 230

jde o výpůjčky z jedné rodiny do druhé či nikoli. V každém případě nelze tuto možnost vyloučit, stále je to otevřená otázka a provádějí se další výzkumy¹³.

Taková slova jsou např. *kuka* (kdo), *vesi* (voda), *nimi* (jméno) Na Obrázku 2¹⁴ můžeme porovnat na prvním místě dnešní finský tvar s dalšími současnými ugrofinskými jazyky a dále s indoevropskou rekonstrukcí slova a dalšími příklady z indoevropských jazyků.

Obrázek 2

<p><i>ku</i>(ka)/ lpN <i>go 'kun'</i>/ md. <i>ko-</i>, <i>ku-</i>/ tšer. <i>ku-</i>/ syrj. <i>ko-</i>, <i>kõ-</i>, <i>ky-</i>, <i>ku-</i>/ votj. <i>ku-</i>, <i>kõ-</i>, <i>ky-</i>/ vog. <i>ka-</i>, <i>ko-</i>/ ostj. <i>hõ-</i>, <i>hu-</i>, <i>hã-</i>/ unk. <i>ho-</i>/ jur. <i>hũ-</i> ~ieur. <i>*k^wu-</i>, esim. avestan <i>kū 'missä'</i>, muinaisintian <i>ku-tah 'mistä'</i>, gootin <i>hvas 'mikä'</i>, latinan <i>quod 'mikä'</i> ym.</p> <p>Joki 1973, 273–274; UEW 191–192 <i>*ku-</i> (~<i>*ko-</i>)</p> <p><i>nimi</i>/ lpN <i>nämmäl</i>/ md. <i>l'em/</i> tšer. <i>lüm/</i> syrj. <i>ńim/</i> votj. <i>ńim/</i> vog. <i>näm/</i> ostj. <i>nem/</i> unk. <i>ńév/</i> jur. <i>ńum'</i> ~ieur. <i>*en(o)m_n</i>, <i>*(o)nom_n</i>, <i>*nōm_n-</i>, esim. avestan ja muinaisintian <i>nāma-</i>, gootin <i>namo</i>, latinan <i>nomen</i> ym.</p> <p>Joki 1973, 291; Rédei 1986, 40–41; UEW 305 <i>*nime</i></p> <p><i>vesi</i>/ md. <i>ved'</i>/ tšer. <i>wüt/</i> syrj. <i>va/</i> votj. <i>vu/</i> vog. <i>üt'</i> unk. <i>viz/</i> jur. <i>jī'</i> ~ieur. <i>*wed-</i>, <i>*wod-</i>, <i>*ud-</i>, esim. heetin <i>watar</i>, avestan <i>va'di 'kastelukanava'</i> gootin <i>watō</i> ym.</p> <p>Joki 1973, 344; Rédei 1986, 43; UEW 570–571 <i>*wete</i></p>
--

lpN	norská sámština
md.	mordvinština
tšer.	marijština
syrj.	komijština
votj.	votština
vog.	mansijština
ostj.	chantyjština
unk.	maďarština
jur.	něnečtina
avestan	avestština ¹⁵
muinaisintian	snaskrt
gootin	gótština
heetin	chetitština

Dále například *ken* (kdo), *lapa* (lopatka; čepel), *muu* (drobek, kousek), *muurain* (moruška ostružiník), *myydä* (prodat), *pata* (kotel, hrnec), *suoni* (céva), *taa ,tämä'* (tento), *tuo* (tamten), *tuoda* (přinést), *viellä* (vzít), ačkoliv tyto příklady jsou spornější.¹⁶ Patřila by sem také osobní zájmena *minä* a *sinä*, jejichž podobnost není omezena pouze na indoevropské a uralské

¹³ HÄKKINEN, cit.3, s. 232

¹⁴ HÄKKINEN, cit. 3, s. 234

¹⁵ avestština/avesta - vymřelý íránský jazyk indoevr. rodiny, vedle staré perštiny nejstarší jazyk skupiny (LOTKO 2000, str. 19)

¹⁶ HÄKKINEN, cit. 3, s. 234

jazyky, ale podobná zájmena najdeme i v altajských jazycích. Může to být podobnost čistě náhodná, kdy mají zájmena jednoduchý, krátký a snadno vyslovitelný tvar. Zájmena první osoby většinou obsahují labiály a odkazují jakoby směrem dovnitř, tedy k osobě mluvčího. Naopak druhá osoba odkazuje ven a obsahuje dentály.¹⁷ Tato dvě zájmena bychom snad mohli také zařadit k ‚elementárně příbuzným slovům‘, o kterých byla řeč výše.

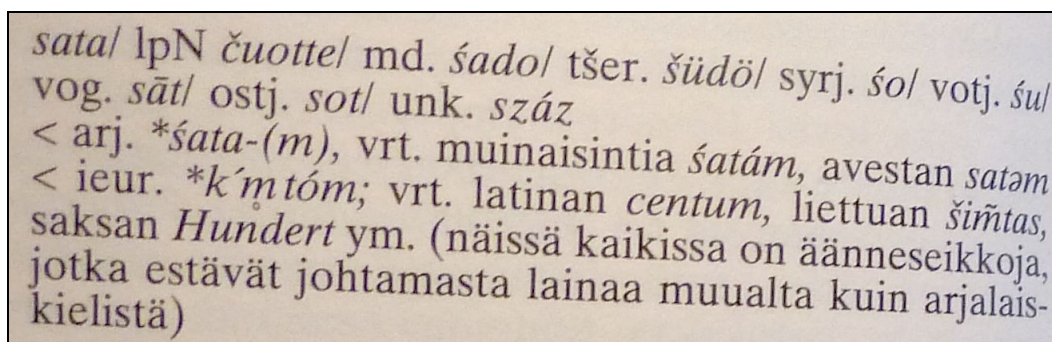
Existují i taková slova, která jsou společná indoevropským a uralským jazykům, ale jsou jednoznačně považována za výpůjčky z indoevropského prajazyka do prajazyka uralského či už ugrofinského – tedy **staré indoevropské výpůjčky**. Tato slova jsou např. *ajaa* (hnát; jet), *kota* (chýše; tobolka), *lukea* (číst), *repo* (liška), *tehdä* (dělat), *vetää* (táhnout). Některé jsou méně rozšířené např. *jyvä* (zrno), *mehiläinen* (včela), *mesi* (med), *porsas* (sele) a některé se vyskytují pouze v oblasti Baltského moře: *susi* (vlk), *tosi* (pravda).

Árijské výpůjčky (*Arjalaiset lainat*)

Árijské neboli indoíránské výpůjčky patří také do skupiny starých indoevropských výpůjček a častěji bývají uváděny jen jako jejich podskupina, protože těchto výpůjček není velké množství a od ostatních indoevropských se příliš neliší. Podle některých badatelů¹⁸ jsou naopak všechny indoevropské výpůjčky hlavně árijské, protože indoevropský prajazyk se stihl rozpadnout předtím, než vůbec nějaké kontakty začaly, a tudíž by termíny staré indoevropské a árijské výpůjčky byly synonyma.

Nejjistějším poznávacím znakem indoíránských jazyků je změna praindoevropských palatalizovaných explozivních souhlásek (*klusilit*; např. k,t,p,g,b,d) na árijské sykavky (*sibilantit*). Příklad můžeme vidět z Obrázku 3¹⁹, kdy finské slovo *sata* (sto) můžeme porovnat s ostatními ugrofinskými jazyky (vysvětlivky zkratkou výše u Obrázku 2). Zároveň můžeme porovnat rekonstruovanou indoíránskou podobu slova s praindoevropskou, kde je vidět právě zmiňovaná změna z indoevr. *k* na indoíránské *ś*. Z obrázku je také vidět, které další jazyky vycházejí z praindoevropského tvaru a které z indoíránského.²⁰

Obrázek 3

¹⁷ HÄKKINEN, cit. 3, s. 234-235

¹⁸ HÄKKINEN, cit. 3, s. 239

¹⁹ HÄKKINEN, cit. 3, s. 240

²⁰ HÄKKINEN, cit. 3, s. 234

Znamé původně árijské výpůjčky jsou např. *marras* (mrtvý), *ora* (trn), *orpo* (sirotek), *osa* (část), *ostaa* (koupit), *sata* (sto), *suka* (kartáč na hřebelcování koně), *t(a)arna* (šáchorovitá rostlina mařice pilovatá), *udar* ‚utare‘ (vemeno), *vanko* (háček), *varsa* (hřibě), *vasa* (tele), *vasara* (kladivo), *viha* (hněv). Dále to jsou např. slova *aiva(n)* (úplně), *arvo* (cena), *omena* (jablko), *onki* (udice), *orja* (otrok), *taivas* (nebe), *tiine* (březí, těhotná), u kterých je dost možné, že jsou také árijského původu.²¹

Baltské výpůjčky (*Baltilaiset lainat*)

Baltské výpůjčky se vyskytují ve všech baltofinských jazycích (*itämerensuomalaiset kielet*), ve finštině samotné se jich vyskytuje zhruba 130. Okolo dvaceti je jich v sámských jazycích a několik i v mordvinských jazycích a v marijštině.²² Pro počátek kontaktů s Balty existují různé odhady. Jeden²³ předpokládá, že ke kontaktům docházelo v období prafinštiny (*kantasuomi*), v době pár století před naším letopočtem, kdy prapředci baltskofinských národů obývali jižní polovinu Finského zálivu a předchůdci Laponců žili trochu odděleně okolo Ladožského a Oněžského jezera. Proto by bylo v sámských jazycích méně baltských výpůjček. Jiná teorie²⁴ zase vychází z toho, že k prvním kontaktům mezi Baltofiny, Sámy a Balty docházelo již okolo let 2500–2000 př.n.l, kdy se okolo Baltského moře rozšířila kultura sekeromlatů (*vasarakirveskulttuuri*), ovšem k jazykovým výměnám docházelo pravděpodobně až později.

Poznávacím znamením baltských výpůjček je změna z praindoevropských explozivních souhlásek na tupé sykavky (*suhusibilantit*): ieur. *k' > balt. š; ieur. *g', *g'h > balt. ž.²⁵

Baltské výpůjčky jsou takového druhu, že napovídají dost o vzájemných vztazích, které byly nejspíše blízké, dlouhodobé a klidné. Leccos můžeme vidět z přejatých slov vyjadřujících rodinné (a jiné lidské) vztahy: *heimo* (kmen), *kaima* (jmenovec), *morsian* (nevěsta), *nepaa* ‚*serkku*‘ (sestřenice, bratranec), *seura* (společnost), *sisar* (sestra), *tytär* (dcera). Například to, že vznikala smíšená manželství, když se baltští mužové plavili po Baltu a zřejmě si nacházeli ‚prafinské‘ nevěsty.²⁶

K baltským výpůjčkám patří i názvy pro²⁷

- části těla: *hammas* (zub), *napa* (pupík), *kaula* (krk), *reisi* (stehno);
- slova pojící se k zemědělství: *heinä* (seno), *herne* (hrách), *härkä* (vůl), *paimen* (pastýř), *siemen* (semeno), *vuohi* (koza), *vuona* ‚*karitsa*‘ (jehně);

²¹ HÄKKINEN, cit. 3, s. 241

²² LEHIKONEN, cit. 8, s. 243

²³ HÄKKINEN, cit. 3, s. 242

²⁴ LEHIKONEN, cit. 8, s. 244

²⁵ HÄKKINEN, cit. 3, s. 243

²⁶ HÄKKINEN, cit. 3, s. 244

²⁷ HÄKKINEN, cit. 3, s. 244-245, LEHIKONEN, cit. 8, s. 244-245

- jména nástrojů a materiálů: *kauha* (naběračka), *kela* (cívka), *kirves* (sekera), *luuta* (koště), *seiväs* (kůl), *hirsi* (trám, kláda), *terva* (dehet), *tuohi* (březová kůra), *viikate* (kosa);
- jména zvířat: *ankerias* (úhoř), *harakka* (straka), *herhiläinen* (sršeň), *hirvi* (los), *lohi* (losos), *oinas* (beran), *rastas* (drozd), *vaapsahainen* (tiplice), *hanhi* (husa)
- další slova: *ahdas* (těsný), *aina* (vždy), *harmaa* (šedý), *kappale* (kus), *keltainen* (žlutý), *kerta* (krát), *kuuro* (hluchý), *lahti* (záliv), *meri* (moře), *puuro* (kaše), *salo* (hluboký les), *seinä* (stěna), *silta* (most), *tarha* (ohrada), *virka* (úřad; zaměstnání), *virsi* (církevní píseň), *laiska* (líný), *lehti* (list), *metsä* (les), *märkä* (mokrý), *olut* (pivo), *järvi* (jezero)

Baltské výpůjčky jsou také jak pojmenování pro jeden finský kmen – *hämäläinen* a kraj – *Häme*, tak pro národ Sámů *sápmelaš*. Obojí pochází ze stejného baltského tvaru rekonstruovaného jako **šāmā*, znamenající ‚země‘. Nově se uvažuje i o tom, že by slova *Suomi* a *suomalainen* pocházela ze stejného baltského zdroje.²⁸

Staré germánské výpůjčky (*Vanhat germaaniset lainat*)

Baltofinští prapředci měli kontakty nejen s Balty, ale také s Germány, o čemž svědčí zhruba 500 starogermánských výpůjček v baltofinském jazyce. Ve finském jazyce je samozřejmě mnohem víc germánských výpůjček, protože kontakty s germánskými národy pokračovaly i nadále a pokračují až do dnešních dnů. Do starogermánských výpůjček se počítají slova z pragermánského a praskandinávského jazyka (zhruba do r. 500 n. l.). Nejstarší z nich pronikaly už do rané prafinštiny (*varhaiskantasuomi*) a mohou být stejně staré jako výpůjčky baltské. Germánské jazyky ovlivnily, kromě slovní zásoby, také syntax a výslovnost²⁹

Nejstarší kontakty s Germány byly pravděpodobně skrze germánské kupce, kteří do Finska přinášeli bronz, což dokazují i archeologické nálezy na pobřeží Baltského moře, které se shodují s těmi skandinávskými. Germáni tedy naučili finské prapředky znát a později i slévat bronz, a tak mohla začít finská doba bronzová (1500–500 př. n. l.). V této době pravděpodobně vzniklo stálé germánské osídlení na finském pobřeží, o kterém by vypovídalo značné množství výpůjček v severní části baltofinského jazyka – hlavně tedy v západní a jižní části. Do vnitrozemí, na východ k Ladožskému jezeru a dále do dnešního Estonska germánské vlivy pronikaly jen velmi slabě. Tímto způsobem byl dán základ pro dnešní finské dialekty³⁰, které se dělí na západní (pobřeží Baltského moře, Häme, Laponsko) a východní (Savo a oblast jezera Saimaa). Germáni byli zřejmě také jakási vrchní vládnoucí vrstva, protože existuje množství výpůjček s tím spojených.

Germánské jazyky se od ostatních indoevropských jazyků vyznačují různými hláskovými změnami. K těm patří např. změna neznělých expoziv (*soinnittonmat klusiilit*) na neznělé

²⁸ LEHIKONEN, cit. 8, s. 245

²⁹ LEHIKONEN, cit. 8, s. 246

³⁰ LEHIKONEN, cit. 8, s. 246

frikativy (*soinnittomat frikatiivit*): **p* > *f*; změna znělých explozív (*soinnilliset klusiilit*) na neznělé: **g* > *k*; změna aspirovaných explozív na znělé frikativy: **gh* > *ɣ*. Ovšem mnoho z těchto hlásek nemá v baltofinském jazyce odpovídající ekvivalenty, tudíž se podle hláskových změn nedá určit, zda výpůjčka přišla už před těmito změnami nebo až po nich.³¹

Starogermánské výpůjčky jsou např. slova pojící se k³²:

- přírodě: *aalto* (vlna), *haikara* (čáp), *haukka* (káně), *kaisla* (rákosí), *kallio* (skála), *mato* (červ), *muurahainen* (mravenec), *naava* (lišejník provazovka), *nahka* (kůže), *otsa* (čelo), *parta* (vousy), *varjo* (stín)
- zemědělství: *akana* (pleva), *kaura* (oves), *kana* (kuře), *aura* (pluh), *lammas* (jehně), *niittää* (posekat), *pelto* (pole), *ruis* (žito), *humala* (chmel)
- pohybu a dopravě: *airo* (veslo), *käyätä* (chodit), *ohjata* (řídít, vést), *ratsastaa* (jet na koni), *satula* (sedlo), *satama* (přístav), *purje* (plachta)
- rybaření: *merta* (past na raky), *nuotta* (vlečná síť), *siima* (vlasec), *verkko* (síť)
- jídlu: *leipä* (chleba), *taikina* (těsto), *juusto* (sýr), *sima* (medovina), *ruoka* (jídlo), *kattila* (hrnec), *seula* (síta)
- zpracování kovu: *ahjo* (výheň), *kulta* (zlato), *rauta* (železo), *ruoste* (rez), *tina* (cín), *kupari* (měď)
- oblečení: *hame* (sukně), *kangas* (látka), *paita* (košile), *sukka* (ponožka), *vaate* (oblečení)
- nástrojům, materiálům a dalším věcem denní potřeby: *kampa* (hřeben), *kello* (hodiny), *lanka* (nit), *palje* (měch), *parsi* (záplata), *vipu* (páka), *miekka* (meč), *naula* (hřebík), *neula* (jehla), *pallo* (míč), *patja* (matrace), *pullo* (láhev), *pöytä* (stůl), *rengas* (kruh), *saha* (pila)
- společenskému životu: *hallita* (vládnout), *ihminen* (člověk), *kansa* (lid), *kauppa* (obchod), *kuningas* (král), *köyhä* (chudý), *lahja* (dárek), *laina* (půjčka), *murha* (vražda), *raha* (peníze), *rikas* (bohatý), *ruhtinas* (kníže), *valta* (stát), *vuokra* (nájem)
- některá další slova: *joulu* (Vánoce), *viikko* (týden), *ja* (a), *jo* (už), *hidas* (pomalý), *äiti* (matka), *sairas* (nemocný), *suuri* (velký), *pieni* (malý), *riita* (hádky), *Venäjä* (Rusko), *tavata* (setkat se), *makea* (sladký), *lupa* (povolení), *arki* (každodenní), *pyhä* (svatý), *kihlaus* (zasnoubení)

Slovanské výpůjčky (*Slaavilaisperäiset lainat*)

Slovanské výpůjčky můžeme rozdělit do dvou různě starých vrstev: 1) starší výpůjčky ze staroruštiny (2. pol prvního tisíciletí) 2) novější výpůjčky z dnešní ruštiny, jejíž vliv se rozšířil především do jihovýchodních nářečí finštiny po založení Petrohradu v r. 1703. Tento vliv na jihovýchod ještě zesílil po míru v Uusikaupunki (1721) a následném míru z Turku (1743), kdy bylo celé tzv. Vanha Suomi připojeno k Rusku. Po roce 1809, kdy se z Finska stalo velkoknížectví v rámci Ruska, byly snahy z ruské strany co nejvíce zpřetrhat vztahy se

³¹ HÄKKINEN, cit. 3, s. 247

³² HÄKKINEN, cit. 3, s. 252, LEHIKONEN, cit. 8, s. 246-248

Švédskem. Ačkoliv se švédština ve Finsku uchovala, z ruštiny přišlo mnoho výrazů používaných v každodenním životě. Z východních nářečí přecházely výpůjčky na západ a začaly ovlivňovat i spisovný jazyk (*kirjakieli*), ale mnoho ruských výpůjček patří jen do slangu, např.: *lafka* (obchod), *mesta* (místo), *safka* (jídlo).³³

Nejdůležitějším poznávacím znamením starších výpůjček jsou ze staroruštiny uchované krátké *u* (*ъ*) a *i* (*ь*). V novější ruštině se z nich stalo *o* a *e*, ovšem právě ve starších výpůjčkách zůstaly zachované původní tvary:³⁴

*akkuna*³⁵ (okno) < **okъno* > rus. *oknó*

lusikka (lžíce) < **lъžьka* > rus. *ložka*

palttina (plátno) < **poltъno* > rus. *polotnó*

risti (kříž) < **krъst* > rus. *krest*

Ve starších výpůjčkách zůstala zachována také původní délka vokálů, která se z ruštiny později ztratila: *saapas* (bota) - rus. *sapóg*, *tappara* (halapartna) - rus. *topór*. Dále zůstaly zachovány některé prvky zřejmě ještě z praslovanštiny, před změnou, která se udála v praruštině tzv. plnohlasí (např. skupina *lt-* se mení na *lot-*): *taltta* (dláto) - rus. *dolotó* (ale praslov. **dolto*), *talkkuna* (pražená ječmenná mouka³⁶) - rus. *toloknó*³⁷

Rozdíl mezi novou a starou výpůjčkou můžeme vysledovat v chování původního *o*: ve starších výpůjčkách bylo *o* nahrazeno *a* (*atrain* (trojzubec) - rus. *ostrogá*, *pakana* (pohan) - rus. *pogán*), v novějších už *o* zůstává (*koni* (herka kůň) - *koń*).³⁷

Ke slovanským výpůjčkám patří např.

- slova spojená s křesťanstvím: *pakana* (pohan), *risti* (kříž), *pappi* (kněz), *raamattu*³⁸ (Bible)
- oblečení a jeho výroba: *kaatit* ‚*alushousut*‘ (spodky), *kasukka* (sutana), *kuontalo* (len na spředení), *käämi* (cívka), *palttina* (plátno), *saapas* (bota), *viitta* (plášť), *värttinä* (vřeten)
- stavby, jejich části a vybavení: *majakka* (maják), *kapakka* (hospoda), *ikkuna* (okno), *kanava* (kanál), *pirtti* (venkovská chalupa), *veräjä* (futr), *lavitsa* (lavice), *läävä* (chlév), *pätsi* (pec), *säppi* (petlice)
- nástroje: *atrain* (trojzubec), *kassara*³⁹ (nůž/sekáč, ang. billhook), *katiska* (vrš), *lotja* (galéra), *taltta* (dláto), *tappara* (halapartna)

³³ LEHIKONEN, cit. 8, s. 248

³⁴ HÄKKINEN, cit. 3, s. 253

³⁵ hláskově nepravidelný tvar od *ikkuna*

³⁶ LINDOOS-ČERMÁKOVÁ, Hilka. *Suomi-Tšekki-Suomi taskusanakirja*. WSOY: Helsinki, 2003. ; (talkkuna v est. kama)

³⁷ HÄKKINEN, cit. 3, s. 254

³⁸ převzato až později z estonštiny se stejným významem (kniha) jako v estonštině

³⁹ <http://fi.wikipedia.org/wiki/Vesuri>

- domácnost a jídlo: *lusikka* (lžice), *piirakka* (piroh), *ravita* (krmit), *talkkuna* (pražená ječmenná mouka), *kiisseli* (ovocná dezertní polévka⁴⁰), *kasari* (druh hrnce)
- zemědělství: *muokata* (obdělávat), *naatti* (nať), *papu* (fazole), *sirppi* (srp), *porkkana* (mrkev)
- další: *luokka* (třída), *tavara* (zboží), *määrä* (množství, míra), *apea* (mrzutý), *hurtta* (velký pes), *raja* (hranice), *ruoska* (bič), *sääli* (lítost), *tuska* (bolest), *tuuma* (úmysl, plán), *vapaa* (svobodný, volný), *varpunen* (vrabec), *toveri* (soudruh), *rosvo* (lupič), *pomo* (ředitel), *voro* (zloděj), *siisti* (čistý), *tarina* (příběh), *simpukka* (škeble), *viesti* (zpráva), *pohatta* (boháč), *leima* (razítko), *porukka* (skupina lidí), *meteli* (hluk)...

Nové výpůjčky

Přes polovinu všech přejatých slov ve finštině tvoří výpůjčky ze švédštiny nebo slova, která do Finska přes švédštinu přišla, ostatní jsou např. z angličtiny, němčiny, francouzštiny. Mnohá slova jsou kulturní evropeismy, které jsou rozšířené po celé Evropě a je jasné, že prapůvodně pocházejí z řečtiny či latiny, ovšem je často složité (či nemožné) určit, jak přesně přišla do Finska. Např. náboženská slova jako *epistola* a *evankelista* jsou po celé Evropě téměř totožná a při překladu náboženských textů do finštiny se používaly i jiné zdroje, než jen švédské, a tudíž je nemožné určit, že výpůjčka pochází zrovna ze švédštiny. Naopak je třeba možné určit, že slovo *metri* přišlo z francouzštiny, protože na konci 19. století se ještě používaly i jiné formy z germánských jazyků – *meet(t)eri*.⁴¹

U mladších výpůjek je často jasné už jen z formy slova, že jde o výpůjčku. Můžeme je rozdělit do tří skupin podle toho, jak moc se přizpůsobily finštině.⁴²

1) Slova, která se vyskytují v takové formě, v jaké byla v původním jazyce. Například *know how* nebo *knock-out*, která se také vyslovují tak jako v původním jazyce. Oproti tomu slova jako *jazz* a *veto* přizpůsobily finštině alespoň výslovnost, kdy se vyslovují po německém vzoru jako *jats(i)* a švédském jako *veeto*.

2) Další skupinou jsou slova, která mají už natolik finskou podobu, že nepůsobí žádné nepříjemnosti s psaním nebo výslovností a vypadají jako domácí slova. Jsou to například anglicismy *poni*, *taksi* a *ralli*.

3) Třetí skupinou jsou slova, která se již nějakým způsobem adaptovala na finštinu, ovšem cizí elementy jsou stále zřejmé. Způsobem adaptace může být například přidání koncového vokálu či sufixu: *daami*, *illabiaalinen*; zdvojení *k*, *p*, *t*, *s* před koncovým vokálem nebo sufixem: *fysiikka* (x *fysikaalinen*), *hierarkkinen* (x *hierarkia*); atd.

⁴⁰ LINDOOS-ČERMÁKOVÁ, cit. 36

⁴¹ HÄKKINEN, cit. 3, s. 258

⁴² HÄKKINEN, cit. 3, s. 258-260

Cizími elementy jsou⁴³:

- cizí konsonanty: *b, d* (kromě výskytu ve slabých stupních u střídání stupňů s *t*), *f, g* (kromě skupiny *ng*); např. *banaani* (pův. arabština), *miljardi* (pův. francouzština), *taifuuni* (pův. čínština), *huligaani* (pův. angličtina)
- pro finštinu netypické sdružení konsonantů na začátku slova např. *presidenti*, *prosessi* (pův. řečtina), *klovni*, *stressi* (angličtina)
- pro finštinu netypické sdružení tří konsonantů uprostřed slova; např. *halstari* (rošt), *harppu* (harfa), *karski* (zád'), *korppi* (krkavec), *tonttu* (šotek), *porstua* (předsín) (ze švédštiny)
- neobvyklé nebo ve finštině chybějící sdružení konsonantů: *kl, kr, kt, ln, mr, nj, nr, nv, pr, pt, rl, sl, sm, sp, tj, tl, tr*; např. *kapteeni* (kapitán), *luutnantti* (poručík) (z francouzštiny), *makrilli* (makrela), *paklata* (zatmelit), *raspi* (rašple) (z němčiny)
- skupina *ee, oo, öö* v první slabice (kromě případů střídání stupňů – *koko: koon*), např. *eetteri* (řečtina), *tee* (čínština), *soopeli* (sobol – němčina), *moottori* (latina)
- nedodržování vokalické harmonie, např. *hyeena* (řečtina), *lyseo* (latina), *kuvernööri* (franc.), *vampyyri* (asi srbština)
- nedodržování původních hláskových změn, např. starší slova končící na *-i* mají kmenový vokál *-e* a při skloňování se tedy *i* měnilo na *e* (*käsi - käden, nimi - nimen*) V novějších *i* zůsává: *tuoli : tuolin* (židle), *laki* (zákon), *tunti* (hodina), *silli* (sleď). Podobný případ je *i* u střídání stupňů např. ve slovech *auto, muki*, kde se neodehrává (oproti jiným výpůjčkám *rokki, toppi*, kde ano)
- dlouhá slova (tří- a více slabičná), která nejsou odvozeninami od slov domácích jako *pinaatti* (špenát), *sokeri* (cukr), *tiikeri*⁴⁴ (tygr) (perština), *appelsiini* (pomeranč), *hansikas* (rukavice), *mammutti* (němčina).

V současné době se vliv švédštiny, jako hlavního výpůjčkového jazyka, oslabuje a na její místo nastupuje především angličtina s výrazy pro sport, módu, moderní společenský život atd., např. *hitti, kidnappata, rokki, sprintteri, tennis, treenata, vessa, juppi...*

Zdroje:

HÄKKINEN, Kaisa. *Mistä sanat tulevat – suomalaista etymologiaa*. Suomalaisen kirjallisuuden seura: Helsinki, 1997.

LEHIKOINEN, Laila. *Suomea ennen ja nyt: Suomen kielen kehitys ja vaihtelu*. Finn Lectura, 1995.

⁴³ HÄKKINEN, cit. 3, s. 261-264

⁴⁴ tiikeri, sokeri x odvozeninám ajuri, veturi, iskuri, které jsou odvozeninami s koncovkou -(U)ri